การเสียกรุงครั้งที่ ๑

พินธกร นามดี

ความเป็นมาของการเสียกรุงครั้งที่ ๑

จากรายชื่อหนังสือที่ผู้เขียนได้ทำการศึกษานั้นบางเล่มได้กล่าวถึงการเสียกรุงครั้งที่ ๑ ไว้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น เช่น ในพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์และราชพงศาวดารสังเขปของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสแต่ถ้าจะกล่าวถึงความเป็นมานั้นก็จะขอยึดเล่มที่พูดถึงความเป็นมาของการเสียกรุงไว้ค่อนข้างละเอียดคือ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม)และฉบับพระพนรัตน์เป็นหลัก ในส่วนของพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาของฟาน ฟลีตนั้นเนื้อหาค่อนข้างแปลกออกไปจึงจะขอกล่าวในภายหลังส่วนทางศักราชนั้นจะยึดฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์เป็นหลัก

หลังจากสงครามช้างเผือกจบสิ้นลง กรุงศรีอยุธยาต้องเสียพระเจ้าลูกเธอพระราเมศวร พระยาจักรี พระสุนทรสงครามและช้างพลายเผือก ๔ เชือก คือ พระคเชนทโรดม พระบรมไกรสร พระรัตนากาศ และพระแก้วทรงบาศ ให้สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี[1] พร้อมทั้งเสียหัวเมืองฝ่ายเหนือที่อยู่ในการดูแลของพระมหาธรรมราชาให้กับหงสาวดีทั้งหมด เมื่อถึงจุลศักราช ๙๑๔ ปีชวดจัตวาศก[2] สมเด็จพระมหาจักรพรรดิได้ทรงยกพระเจ้าลูกเธอพระมหินทราธิราชขึ้นเป็นกษัตริย์แทน ส่วนพระองค์นั้นเสด็จไปประทับอยู่ที่วังหลัง ถึงจุลศักราช ๙๑๖

---

[1] **พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม),**(กรุงเทพมหานคร: ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, พ.ศ. ๒๕๑๒) หน้า ๙๗

[2]ในพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐฯไม่ได้กล่าวถึงการออกผนวชของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ

สมเด็จพระมหาจักรพรรดิก็เสด็จทรงผนวช ด้วยหลังจากที่สมเด็จพระมหินทราธิราชทรงครองราชย์แล้วนั้นได้มีเรื่องบาดหมางใจกับพระมหาธรรมราชาเจ้าเมืองพิษณุโลก สมเด็จพระมหินทราธิราชได้นำความขัดแย้งทูลแก่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิแล้วอันเชิญพระองค์ลาผนวชออกครองราชย์สมบัติแต่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิในตอนแรกมิได้ตอบรับแต่สมเด็จพระมหินทราธิราชกับพระยารามก็ทูลวิงวอนเป็นหลายครั้งว่าบัดนี้ภัยจะมาถึงอาณาประชาราษฎรทั้งปวงแล้วขอพระองค์ทรงพระกรุณาเสด็จมาครองราชย์สมบัติเอาอาณาประชาราษฎรทั้งหลายไว้ให้รอด สมเด็จพระมหาจักรพรรดิจึงเสด็จลาผนวชในเดือน ๔ แรม ๑๓ ค่ำ จุลศักราช ๙๑๖ ฝ่ายกรุงหงสาวดีนั้นทราบข่าวว่าพระยาพุกามและพระยาเสือหาญที่ให้มาช่วยเกลือเมืองพิษณุโลกในการทำสงครามกับเมืองล้านช้างกลับเสียทีกองทัพล้านช้าง พระเจ้าหงสาวดีได้ทรงพระพิโรธได้เรียกตัวพระยาทั้งสองกลับเพื่อจะทำการลงโทษ พระยาทั้งสองกลัวพระราชอาญาก็ทูลขอร้องให้พระมหาธรรมราชาเสด็จขึ้นไปช่วยขอโทษ พระมหาธรรมราชาก็ทรงพระกรุณาเสด็จพร้อมด้วยพระนเรศราชบุตรขึ้นไปเมืองหงสาวดี เพื่อทูลขอโทษให้แก่พระยาทั้งสองการที่พระมหาธรรมราชาเสด็จขึ้นไปเมืองหงสาวดีนั้นความทราบถึงกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระมหินทราธิราชก็กราบทูลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ว่าพระมหาธรรมราชานั้นไม่ได้มีใจอยู่กับกรุงศรีอยุธยาแล้วไปฝักใฝ่ไมตรีกับเจ้าหงสาวดีจำจะต้องรีบขึ้นไปเชิญพระเจ้าพี่นางกับพระราชนัดดา[3] ลงมาไว้ ณ พระนครศรีอยุธยา สมเด็จพระมหาจักรพรรดิกับสมเด็จพระมหินทราธิราชก็กรีธาพลเสด็จโดยชลมารคโดยให้พระยารามอยู่จัดแจงรักษาพระนคร ส่วนพระยารามที่อยู่รักษาพระนครนั้นได้แต่งป้อมเพชรและหอรบระยะไกลกันเส้นหนึ่ง, วางปืนใหญ่ไว้ระยะแต่ ๑๐ วา, ปืนบาเรียมจ่ารงค์มณฑกระยะไกลกันแต่ ๕ วาและได้ขยายกำแพงเมืองลงไปตั้งในริมน้ำตั้งหอโทนในกลางน้ำไกลริมฝั่งไป ๕ วารอบพระนคร ไม่ให้ข้าศึกมาตีริมพระนครได้ หลังจากที่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิและสมเด็จพระมหินทราธิราชนำพระวิสุทธิกษัตรีและพระเอกาทศรถลงไปยังพระนครศรีอยุธยาแล้ว ขุนนางในเมืองพิษณุโลกได้นำเรื่องที่เกิดขึ้นไปแจ้งให้กับพระมหาธรรมราชาที่เมืองหง

---

[3] คือพระวิสุทธิกษัตรีและพระเอกาทศรถ

สาวดี พระมหาธรรมราชาจึงได้นำเรื่องดังกล่าวกราบทูลพระเจ้าหงสาวดี พระเจ้าหงสาวดีจึงตรัสว่าพระมหานครศรีอยุธยาเสียสัตยานุสัตย์กลับเป็นปรปักษ์ข้าศึกแก่พระน้องเรานั้นจะละไว้มิได้ พระเจ้าน้องเราเร่งลงไปจัดการกองทัพทั้ง ๗ เมืองเหนือและเสบียงอาหารไว้ให้สรรพ เดือน ๑๒ เราจะยกไป

จุลศักราช ๙๓๐ มะโรงศก (พ.ศ.๒๑๑๑)[4] ทัพของพระเจ้าหงสาวดีได้ยกออกมาจากกรุงหงสาวดี เป็นเวลา ๒๕ วัน ถึงเมืองกำแพงเพชรเสด็จประทับเถลิงราชพลับพลาชัยราชาอาสน์แล้วให้พระเจ้าแปรเป็นนายกองทัพเรือ แล้วพระเจ้าหงสาวดีก็ยกทัพลงมาประชุมพลทั้งทัพบกและทัพเรือ ณ เมืองนครสวรรค์จำนวนทหารที่พระเจ้าหงสาวดีนำมาในครั้งนั้นประกอบไปด้วย พม่า มอญ อังวะ ตองอู แปร ปะแสนทวิ เมืองกอง เมืองมิต เมืองตะละ เมืองหน่าย เมืองอูมวง เมืองละพัวบัวแส เมืองสรอบ เมืองไทยใหญ่ ส่วนทางด้านทัพเชียงใหม่พระเจ้าเชียงใหม่ทรงประชวรจึงให้พระแสนหลวงพิชัยถือพลลาวเชียงใหม่มาอีกทัพหนึ่ง จำนวนพลของทัพหงสาวดีที่ยกมาทั้งหมดเป็นจำนวนถึง ๑๐๐หมื่น ส่วนทางด้านทัพเจ็ดหัวเมืองเหนือมีพระมหาธรรมราชาเป็นนายกองมากับทัพหงสาวดีอีกทัพหนึ่ง จากนั้นก็ยกพลมาจนถึงกรุงศรีอยุธยาเมื่อทางฝ่ายอยุธยาทราบข่าว สมเด็จพระมหาจักรพรรดิและสมเด็จพระมหิทราธิราชได้ทรงกวาดต้อนผู้คนภายนอกพระนครให้เข้ามาในพระนคร ได้มีการตั้งกองแล่นไว้ทั้ง ๔ ด้านรอบพระนครด้านละ ๕ กอง ส่วนพระยารามนั้นตั้งทัพในท้องสนามหลวงเป็นกองกลางจะได้ยกไปช่วยทั้ง ๔ ด้าน ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดียกทัพมาถึงกรุงพระนครศรีอยุธยา ณ วันพุธ เดือนอ้าย ขึ้น ๑ ค่ำ ตั้งทัพอยู่ที่ตำบลลุมพลี เมื่อกองทัพบกกองทัพเรือถึงพร้อม ทัพพม่าก็ได้เข้าล้อมกรุงศรีอยุธยาทุกด้านโดยให้ทัพของพระมหาอุปราชาและทัพพระมหาธรรมราชาตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออก ทัพของพระเจ้าอังวะตั้งอยู่ทางทิศใต้ ทัพพระยาทะละและเจ้าฟ้าไทยใหญ่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก ทัพพระยาพะสิมและพระยาตองอูตั้งอยู่ด้านทิศเหนือ ฝ่ายทัพหลวงก็ยกเข้าไปตั้ง ณ วัดมเหยงคณ์โดยในครั้งแรกทัพทั้ง

---

[4] ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม)และฉบับพระพนรัตน์ระบุว่าเป็นจุลศักราช ๙๑๗ (พ.ศ.๒๐๙๘)

๔ ด้านนั้นตั้งห่างจากริมน้ำออกไปประมาณ ๓๐ เส้น ในระหว่างที่กำลังตั้งค่ายอยู่นั้นทัพของของพม่าโดนปืนใหญ่ระดมยิงตายเป็นจำนวนมาก หลังจากตั้งค่ายแรกเสร็จเป็นเวลา ๑๐ วัน ก็ขยับเข้ามาตั้งค่ายใกล้ริมฝั่งแม่น้ำเข้าไปอีกขั้นหนึ่ง ห่างจากค่ายเดิม ๑๐ เส้น ห่างจากริมแม่น้ำ ๒๐ เส้น ในระหว่างที่พวกพม่าตั้งค่ายนั้นก็ได้โดนทัพของกรุงศรีอยุธยาแต่งพลอาสาออกมาทะลวงฟันแล้วยิงปืนใหญ่ออกมาถูกทหารของพม่าที่ตั้งค่ายตายเป็นจำนวนมาก พลทหารพม่าต้องเปลี่ยนรูปแบบหันมาตั้งค่ายในเวลากลางคืนแทนการตั้งค่ายชั้นนี้จึงสำเร็จเรียบร้อยและเจ้าหงสาวดีก็ให้ยกเข้ามาตั้งค่ายอีกชั้นหนึ่งให้ถึงริมน้ำ แต่ค่ายชั้นนี้พม่าตั้งได้ยากลำบากด้วยเพราะถูกกรุงศรีอยุธยาระดมยิงด้วยปืนใหญ่ได้ถนัดเพราะอยู่ในระยะใกล้ทำให้พลทหารของพม่าตายเป็นจำนวนมาก พระเจ้าหงสาวดีจึงให้ขุดอุโมงค์เป็นทางเดินเพื่อหลักเลี่ยงการถูกระดมยิงด้วยปืนใหญ่และทำการตั้งค่ายในเวลากลางคืนและห้ามให้มีเสียงดังเกิดขึ้น ฝ่ายกรุงศรีอยุธยารู้ว่าพม่าทำการขุดอุโมงค์เดินก็ได้นำเอาปืนใหญ่ออกมาระดมยิงแต่ก็ไม่สามารถยิงถูกพวกพม่าได้จึงต้องแต่งพลอาสาออกไปทะลวงฟัน พวกหงสาวดีทำการตั้งค่ายชั้นนี้เป็นเวลา ๑ เดือนเศษ ฝ่ายกรุงศรีอยุธยาก็ได้มีการแต่งหนังสือเพื่อขอความช่วยเหลือจากล้านช้างโดยการขอกองทัพลงมาช่วย

ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีนั้นได้ตรัสกับพระมหาอุปราช พระเจ้าแปร พระเจ้าอังวะและท้าวพระยาทั้งหลายว่าแผ่นดินอยุธยานั้นเป็นแผ่นดินใหญ่เอาสมุทรเป็นคูคั่นรอบเปรียบดั่งเขาพระสิเมรุราชอันมีแม่น้ำสีทันดรนทีรอบขอบและที่จะทำการปล้นได้นั้นมีแต่ขื่อหน้าด้านเดียวจะทำการปล้นหักเข้าเหมือนนครทั้งหลายทั้งปวงนั้นไม่ได้ ซึ่งจะเอาอยุธยาคราวนี้จะต้องใช้เวลานาน พระเจ้าหงสาวดีจึงให้ท้าวพระยานายทัพ นายกองทั้งปวงให้รักษาที่มั่นไว้อย่าเพิ่งรบพุ่งให้แต่งกันออกหาเสบียงเลี้ยงไพร่พลให้ครบ ๑ ปี ในขณะนั้นสมเด็จพระจักรพรรดิทรงพระประชวรหนักได้ประมาณ ๒๔ วันก็เสด็จสวรรคตในปีจุลศักราช ๙๓๐[5] อยู่ในราชสมบัติได้ ๒๐ ปี เมื่อสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเสด็จสวรรคตแล้วพระเจ้าแผ่นดิน

---

[5] ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระพนรัตน์และฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม)ระบุว่าสวรรคตในปีจุลศักราช ๙๑๗ อยู่ในราชย์สมบัติ ๒๒ ปี

พระองค์ใหม่คือสมเด็จพระมหินทราธิราชมิได้นำพาการศึก ให้พระยารามเป็นผู้ดูแลการศึก แม้ว่าพระเจ้าแผ่นดินจะไม่สนพระทัยในการสงครามแต่พวกบรรดาข้าราชการขุนนางนั้นได้ทำการรบป้องกันไม่ให้พวกพม่าเข้ามาภายในพระนครได้และได้มีการแต่งพลอาสาออกไปรบพุ่งกับทัพหงสาวดีแตกฉานได้หลายครั้ง การศึกที่ล่าช้านั้นทำให้พระเจ้าหงสาวดีทรงพิโรธจึงรับสั่งให้พระมหาอุปราชาไปตั้งค่ายที่ตำบลวัดเขาดินตรงเกาะแก้ว พระเจ้าอังวะไปตั้งค่ายที่ตำบลวัดสะพานเกลือ พระเจ้าแปรตั้งค่ายที่ตำบลวัดจันทร์ตรงบางเอียนแล้วให้เร่งถมดินเป็นถนนข้ามแม่น้ำเข้าไปให้ถึงฟากตรงข้ามให้จงได้ในระหว่างที่พระมหาอุปราชา พระเจ้าแปรและพระเจ้าอังวะเร่งทำตามรับสั่งของพระเจ้าหงสาวดีนั้น กรุงศรีอยุธยาก็ได้เอาปืนใหญ่น้อยระดมยิงพม่าที่ทำการถมถนนล้มตายเป็นจำนวนมาก พระเจ้าหงสาวดีเสด็จทอดพระเนตรเห็นถนนยังสร้างได้ไม่เป็นที่พอพระทัยก็ทรงพิโรธพระมหาอุปราช พระเจ้าอังวะและพระเจ้าแปรจึงตรัสว่า สามคนนี้จะให้ถมถนนข้ามคูเท่านี้ยังมิได้ที่ไหนจะได้กรุงศรีอยุธยาเล่าถ้าและตายลงบ้างสักคนหนึ่งเมื่อใดจึงจะเป็นถนนขึ้นได้ ตรัสเท่าดังนั้นแล้วก็เสด็จกลับไปพลับพลา พระมหาอุปราชา พระเจ้าอังวะและพระเจ้าแปรจึงเกรงพระราชอาญาจึงทำทุบทูบังพลขนดินเข้าไปถมถนน กรุงศรีอยุธยาก็ยิงปืนใหญ่ออกมาโดนพลทหารพม่าที่ขนมูลดินตายเป็นจำนวนมาก พระมหาอุปราชา พระเจ้าอังวะ และพระเจ้าแปรเร่งให้พวกพลทหารทั้งหลายทั้งปวงทำการถมถนนข้ามฟากทั้งกลางวันกลางคืนเป็นเวลาถึง ๓ เดือน จึงถึงกำแพงพระนคร ฝ่ายกรุงศรีอยุธยาเห็นข้าศึกเข้ามาติดพระนครก็เอาปืนใหญ่มาตั้งไว้หน้าค่ายที่ทัพพม่ายกเข้ามาประชิด ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีให้ยกพลเข้ามาทางถนนตรงเกาะแก้วแล้วเอาทัพเรือตีขนาบแล้วเอาปืนระดมยิงทหารกรุงศรีอยุธยาหวังจะชิงเอาเกาะแก้วพวกทหารอาสาของกรุงศรีอยุธยาที่เกาะแก้วก็พ่ายแพ้ ทัพพม่าก็รุกเข้ามาทำลายกำแพงมุมเกาะแก้วได้ พระนารามเห็นเหตุการณ์เป็นเช่นนั้นก็ปรึกษากับพวกพระยามุขมนตรีทั้งหลายว่าการจะป้องกันศึกในครั้งนี้เห็นจะเป็นการยากจำเป็นที่จะต้องเจรจา แต่ท้าวพระยามุขมนตรีมองว่าพลทหารพม่าเสียหายล้มตายเป็นจำนวนมากดังนี้แล้ว พระเจ้าหงสาวดีจะรับเป็นไมตรีได้อย่างไร

นับตั้งแต่นั้นมาท้าวพระยามุขมนตรีทั้งหลายก็ไม่ยอมฟังการบังคับบัญชาของพระยารามอีกต่อไป ต่างคนต่างรบสมเด็จพระมหินทราธิราชเองก็ไม่ได้เอาพระทัยใส่ในการสงคราม

ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีทรงมีดำริว่ากรุงศรีอยุธยานี้ป้องกันเมืองไว้ได้เป็นสามารถยากที่จะเข้ายึดได้ ซึ่งก็ใกล้ที่จะถึงฤดูฝนจึงได้ปรึกษากับพระมหาธรรมราชา วางกลอุบายที่จะเอาตัวพระยารามผู้ซึ่งเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการป้องกันพระนครโดยมองว่าถ้าได้ตัวพระยารามมาแล้วการศึกก็จะเบามือการป้องกันพระนครก็คงจะลดความเข้มแข็งลง เห็นจะได้กรุงศรีอยุธยาไม่ยากนัก พระมหาธรรมราชาก็ได้ส่งนายก้อนทองซึ่งเป็นข้าหลวงเดิมให้ถือหนังสือลอบเข้าไปถึงขุนสนมข้าหลวง ซึ่งเป็นคนของพระมหาธรรมราชาที่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิได้นำตัวลงไปจากเมืองพิษณุโลกพร้อมกับพระวิสุทธิกษัตรี ขุนสนมก็ส่งหนังสือนั้นเข้าไปถวายพระพระวิสุทธิกษัตรี[6] โดยมีใจความว่าถ้าสมเด็จพระมหินทราธิราชส่งตัวพระยารามออกมาก็จะยอมเป็นพระราชไมตรีและจะเลิกทัพกลับไปหงสาวดีพระวิสุทธิกษัตรีได้เอาใจความในหนังสือไปแจ้งแก่สมเด็จพระมหินทราธิราชเมื่อได้ฟังความแล้วนั้นได้มีการประชุมท้าวพระยาทั้งปวงว่าการที่พระเจ้าหงสาวดีให้ส่งตัวพระยารามออกไปนั้นเห็นด้วยหรือไม่ซึ่งขุนนางท้าวพระยาทั้งปวงเห็นว่าถ้าส่งตัวออกไปแล้วจะเป็นพระราชไมตรีจริงก็ควรที่จะส่งตัวพระยารามออกไปสมเด็จพระมหินทราธิราชได้ทรงมีรับสั่งให้แต่งหนังสือตอบออกไปความเหมือนกับที่ปรึกษากับท้าวพระยาขุนนางทั้งปวงสมเด็จพระมหินทราธิราชจึงตรัสสั่งแก่นายก้อนทองให้ออกไปทูลแก่พระมหาธรรมราชาว่าจะยอมส่งตัวพระยารามออกไปจากนั้นก็ได้จองจำตัวพระยารามออกไปพร้อมทั้งอาราธนาพระสังฆราชกับพระภิกษุ ๔ องค์ไปด้วยเมื่อได้ตัวพระยารามแล้วนั้นพระเจ้าหงสาวดีได้ทำการปรึกษากับบรรดาท้าวพระยาขุนนางว่าทางกรุงศรีอยุธยาจะขอเป็นพระราชไมตรีดุจดั่งก่อนท้าวพระยาทั้งหลายทูลว่าการได้ตัวพระยารามมาแล้วนั้นเปรียบเหมือนกับได้กรุงศรีอยุธยาแล้วจะยอมเป็นพระราชไมตรีนั้นไม่เห็นควรต้องการที่จะตีหักเอากรุงศรีอยุธยาให้จงได้

---

[6] ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระพนรัตน์และฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม)ระบุว่าเป็นพระเจ้าอยู่หัวกรมฝ่ายใน

พระเจ้าหงสาวดีจึงตรัสกับพระสังฆราชว่าเราจะรับเป็นเป็นพระราชไมตรีนั้นจงให้พระเจ้าแผ่นดินและท้าวพระยาขุนนางทั้งหลายออกมาถวายบังคมแก่เราเราจึงจะยอมเมื่อพระสังฆราชนำความขึ้นกราบทูลสมเด็จพระมหินทราธิราชเมื่อทราบความทั้งหมดแล้วนั้นบรรดาท้าวพระยาขุนนางทั้งหลายก็พร้อมใจกันที่จะทำสงครามรบพุ่งต่อโดยไม่ยอมออกไปถวายบังคมพระเจ้าหงสาวดีเป็นอันขาด แต่พระยาธรรมาไม่เห็นด้วยกับท้าวพระยาขุนนางทั้งหลาย

ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีรอฟังข่าวอยู่เป็นเวลา ๗ วันจึงตรัสกับพระมหาธรรมราชาว่าการที่ทางกรุงศรีอยุธยาล่าช้าไม่ยอมออกมาแบบนี้คงจะไม่ยอมเป็นพระราชไมตรีเป็นแน่จำเป็นที่จะต้องรบต่อทางพระมหาธรรมราชาจึงทูลให้พระเจ้าหงสาวดีรออยู่ก่อนตนจะไปทำการเจรจาด้วยตนเองแต่เมื่องพระมหาธรรมราชามาถึงกำแพงเมืองได้โดนทหารของทางกรุงศรีอยุธยายิงด้วยปืนใหญ่น้อยพระมหาธรรมราชาจึงต้องกลับมาแล้วทูลเรื่องราวต่างๆให้กับพระเจ้าหงสาวดีทราบทุกประการพระเจ้ากรุงหงสาวดีได้ตรัสว่าชาวพระนครกรุงศรีอยุธยาไม่ไว้ใจนั้นก็เป็นกรรมที่จะให้เสียพระนคร ซึ่งจะพ้นมือเรานั้นก็หาไม่ หลังจากนั้นได้มีการเร่งเข้าประชิดกำแพงเมืองทั้งกลางวันและกลางคืนทางกรุงศรีอยุธยาก็ทำการรบป้องกันพระนครเต็มความสามารถ

ในการป้องกันพระนครให้เข้มแข็งนั้นผู้ที่เป็นคนสำคัญอีกคนหนึ่งคือพระเจ้าลูกเธอพระศรีเสาวราชซึ่งถือพล ๑๕,๐๐๐ คนตั้งเป็นกองกลางอยู่ท้องสนามหลวงถ้าเจ้าหน้าที่ทูลว่าข้าศึกเข้ามาทางไหนมากก็จะยกไปช่วยโดยไม่ได้ทำการทูลพระราชบิดาคือสมเด็จพระมหินทราธิราชก่อนซึ่งตัวของสมเด็จพระมหินทราธิราชแม้จะไม่เอาพระทัยใส่ในการศึกนั้นเกิดความหวาดระแวงคิดแคลงพระทัยในพระราชบุตรว่าการทำการศึกโดยไม่ได้บอกกล่าวไม่มีการแจ้งก่อนทำการรบตามอำเภอใจจึงสั่งให้พระยาธรรมา[7] เอาตัวพระศรีเสาวราชไปประหาร ณ วัดพระรามการประหารพระเจ้าลูกเธอพระศรีเสาวราชในครั้งนี้ทำให้บรรดาท้าว

---

[7] ฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม)กล่าวว่าพระยาธรรมาเป็นไส้ศึกแต่ฉบับพระพนรัตน์ไม่ได้กล่าวถึง

พระยาขุนนางต่างๆเสียใจเป็นอย่างยิ่ง พระราชพงศาวดารกรุงเก่าของหลวงประเสริฐฯมีความว่าเหตุการณ์ในครั้งนี้ทำให้การรักษพระนครคลายลง[8]

ทางด้านผู้ถือหนังสือเพื่อขอทัพล้านช้างไปช่วยนั้นได้เดินทางมาถึงล้านช้างแล้วได้นำหนังสือขึ้นกราบทูลพระไชยเชษฐาธิราชโดยมีใจความที่จะขอทัพล้านช้างลงไปตีกระหนาบทัพหงสาวดีเพราะถ้ากรุงศรีอยุธยาต้องเสียแก่หงสาวีเมื่อไหร่แล้วนั้นทัพหงสาวดีก็คงจะยกมาล้านช้างอย่างแน่นอน พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชนั้นได้ทราบความจากหนังสือแล้วก็ทรงพระพิโรธด้วยตัวพระองค์นั้นยังทรงคิดแค้นพระเจ้าหงสาวดีเมื่อครั้งที่พระเจ้าหงสาวดีแต่งคนมาชิงตัวพระเทพกษัตรีไป พระองค์จึงดำริที่จะยกทัพไปตีขนาบทัพหงสาวดีเพื่อเป็นการแก้แค้นและเพื่อที่จะกระชับพระราชไมตรีกับกรุงศรีอยุธยาให้แนบแน่นยิ่งขึ้นจึงมีพระราชกำหนดให้เตรียมทหาร ๑๐,๐๐๐ นาย ช้าง ๓๐๐ ม้า ๓,๐๐๐ ณ วันเสาร์ เดือน ๓ แรม ๕ ค่ำ จึงเดินทัพออกจากกรุงศรีสัตนาคนหุตโดยทางสกลมารค เมื่อทางฝ่ายทัพหงสาวดีทราบว่าทัพของกรุงศรีสัตนาคนหุตยกลงมาทางเมืองเพชรบูรณ์และจะลงมาทางเมืองสระบุรีเป็นทัพกระนาบ พระเจ้าหงสาวดีจึงตรัสถามพระยารามที่ทางกรุงศรีอยุธยาส่งตัวมาให้ ว่ากองทัพกรุงศรีสัตนาคนหุตนี้ยกมาช่วยเองหรือบอกขึ้นไปขอให้มาช่วย พระยารามกราบทูลว่าได้มีการแต่งหนังสือขึ้นไปขอกองทัพลงมาช่วย พระเจ้าหงสาวดีจึงตรัสว่าหากจะให้ทัพของกรุงศรีสัตนาคนหุตยกเข้ามาใกล้การรบกับกรุงศรีอยุธยาก็จะลำบากขึ้น จำเป็นที่จะต้องตีทัพของกรุงศรีสัตนาคนหุตให้แตกในขณะที่ยังอยู่ไกล จึงวางอุบายให้พระมหาธรรมราชาและพระยารามเอาช่างที่มีฝีมือมาแกะตราให้เหมือนตราพระราชสีห์ของกษัตริย์กรุงศรีอยุธยาเสร็จแล้วก็มีการแต่งหนังสือส่งไปว่า

ทัพพระเจ้าหงสาวดียกมาครั้งนี้กองทัพกรุงพระมหานครศรีอยุธยาแต่งออกรับก็หาหักหาญได้ไม่ บัดนี้ได้ตั้งมั่นไว้แต่งให้คนออกลาดตระเวนตัดเสบียงกองทัพชาวหงสาวดีก็

---

[8] **คำให้การกรุงเก่าคำให้การขุนหลวงหาวัดและพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญธรรม) หน้า ๔๑๖

ขาดเสบียงลง จวนจะเลิกกองทัพถอยไปอยู่แล้ว ให้เชิญเสด็จพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตเร่งยกพยุหโยธาลงมาขนาบก็ได้ชัยชนะโดยง่าย แต่งหนังสือเสร็จแล้วได้มีการจัดหาคนไทยที่มีสติปัญญาไว้ใจได้ รีบถือหนังสือขึ้นไปบอกให้เร่งยกกองทัพลงมาแล้วสั่งพระมหาอุปราชาว่าให้ไปคอยสกัดตี พระมหาอุปราชาก็ได้ยกทัพไปตามแนวแม่น้ำแคว ป่าสักฟากตะวันออกแล้วพักกองทัพซุ่มไว้ใกล้เมืองสระบุรีทั้งสองฟากแม่น้ำ เมื่อพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตซึ่งตอนนั้นตั้งทัพอยู่ที่เมืองเพชรบูรณ์ ได้ฟังความจากหนังสือนั้นก็สำคัญผิดจึงรีบยกทัพรุดรีบลงมาเมืองสระบุรีถึงตำบลหมากสองต้น กองทัพกรุงศรีสัตนาคนหุตยังไม่ทันเตรียมตัวจะรบพระมหาอุปราชาเห็นดังนั้นจึงสั่งให้ทหารโจมตีกองทัพของกรุงศรีสัตนาคนหุต กองทัพกรุงศรีสัตนาคนหุตไม่ทันรู้ตัวก็แตก รี้พลล้มตายเป็นจำนวนมาก พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตสามารถขี่ช้างหนีไปได้ทัน ทางด้านสมเด็จพระมหินทราธิราชและบรรดาท้าวพระยาขุนนางทั้งหลายของกรุงศรีอยุธยาได้รับแจ้งข่าวที่กองทัพของกรุงศรีสัตนาคนหุตพ่ายแพ้แก่กองทัพพม่าจนไม่สามารถยกมาช่วยเป็นทัพกระหนาบได้ต่างก็พากันเศร้าใจ

ฝ่ายทางด้านกองทัพหงสาวดีนั้นแม้จะยกรี้พลมาเป็นจำนวนมากแต่ก็ยังไม่สามารถที่จะตีหักเอากรุงพระนครศรีอยุธยาได้ ฝ่ายพระมหาธรรมราชานั้นคิดว่าถ้าจะตีหักเอากรุงพระนครศรีอยุธยาด้วยกำลังรี้พลนั้นจะต้องเสียรี้พลทหารเป็นจำนวนมาก จึงคิดที่จะเอากรุงพระนครศรีอยุธยาด้วยอุบายจึงได้เรียนตัวพระยาจักรีซึ่งพระเจ้าหงสาวดีได้ตัวไปพร้อมกับพระเจ้าลูกเธอพระมาเรศวร และพระยาสุนทรสงครามเมื่อครั้งสงครามช้างเผือกในปี พ.ศ. ๒๑๐๖ มาพบเป็นการส่วนตัวแล้วตรัสกับพระยาจักรีว่าตัวเราและท่านนั้นก่อนเป็นข้าของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระเจ้าช้างเผือกบัดนี้ได้มาเป็นข้าของพระเจ้าหงสาวดีอีกทั้งสมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระเจ้าช้างเผือกนั้นก็เสด็จสวรรคตแล้ว ตัวเรานั้นก็ได้ทำความดีความชอบถวายแก่พระเจ้าหงสาวดีไว้มากแล้วนั้นแต่ตัวท่านนั้นยังหาความชอบใดไม่ เรานั้นคิดที่จะให้ท่านได้มีความดีความชอบต่อพระเจ้ากรุงหงสาวดีเราเห็นอุบายอันหนึ่งที่จะทำให้ท่านมีความชอบตราบเท่ากัลปาวสานถ้าท่านเป็นใจแล้วก็จะได้พระนครศรีอยุธยาได้โดยง่าย เมื่อพระยาจักรีรับปากที่จะรับทำงานในครั้งนี้พระมหาธรรมราชาจึงได้นำอุบายที่ตนคิดขึ้น

กราบทูลพระเจ้าหงสาวดี อุบายที่ว่าก็คือการจับพระยาจักรีมาลงพระราชอาญาแล้วจองจำไว้แล้วให้พม่า มอญ ลาว ประมาณ ๓๐ คนเป็นผู้คุมพระยาจักรีเอาไว้จองจำพระยาจักรีไว้ได้ประมาณ ๕ วัน ๖ วันพระมหาธรรมราชาก็ได้แต่งคนให้ลอบเข้ามาปล่อยตัวพระยาจักรีเข้าไปในพระนครศรีอยุธยาพร้อมกับเครื่องพันธนาการ ตรงวันสบสวรรค์ซึ่งพระยาธรรมาเป็นผู้ดูแลในเวลากลางคืนทางฝ่ายกองทัพหงสาวดีได้แสร้งทำเป็นค้นหาตัวพระยาจักรีเมื่อหาตัวพระยาจักรีไม่พบก็ได้ทำการลงโทษบรรดาผู้คุมทั้ง ๓๐ คนโดยการเอาไปตระเวนรอบกองทัพเพื่อเป็นการประจานความผิดแล้วประหารชีวิตเสียบไว้หน้าค่าย

เมื่อเห็นดังนั้นพระยาธรรมาก็ได้นำตัวของพระยาจักรีเข้าเฝ้าสมเด็จพระมหินทราธิราชเมื่อสมเด็จพระมหินทราธิราชทราบเรื่องราวทั้งหมดก็หลงเชื่อว่าเป็นความจริงพระองค์ทรงมีความปิติยินดีเป็นอย่างยิ่งพระองค์ทรงพระราชทานบำเหน็จรางวัลให้กับพระยาจักรีเป็นจำนวนมากแล้วได้ทรงแต่งตั้งพระยาจักรีเป็นผู้บังคับบัญชาการ ที่จะมีหน้าที่ดูแลป้องกันพระนครอีกทั้งสมเด็จพระมหินทราธิราชยังได้พระราชทานอาญาสิทธิ์ให้กับพระยาจักรีในการเป็นผู้บัญชาการรบกับกองทัพหงสาวดีด้วยตัวของพระยาจักรีนั้นหลังจากที่ได้รับพระราชทานตำแหน่งดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นก็ได้ทำเป็นเอาใจใส่ในการศึกอยู่เป็นเวลา ๑ เดือนซึ่งพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม)และฉบับพระพนรัตน์กล่าวไว้ตรงกันดังนี้

พระยาจักรีนั้นจัดแจงค่ายคูประตูหอรบ บำรุงทแกล้วทหารรบพุ่งโดยฉันอันจริงมาเป็นเวลาประมาณเดือนหนึ่ง แต่นั้นไปเห็นเจ้าหน้าที่ผู้ใดรบพุ่งกล้าหาญ ก็พาลเอาผิดให้โทษว่าล่ะหน้าที่เสีย มิได้เป็นใจต่อราชการ แล้วก็เอาพลเรือนมาเป็นทหาร เอาทหารมาเป็นพลเรือน นายทัพนายกองทั้งปวงก็เสียใจ การศึกก็ถอยกำลังลงแล้วให้มีหนังสือลับกำหนดออกไปว่า ณ วันศุกร์เดือน ๙ แรม ๑๐ ค่ำ ให้ยกเข้ามา[9] เมื่อฝ่ายกองทัพของพระเจ้าหงสาวดี

---

[9] สมเด็จพระพนรัตน์, **พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, พ.ศ. ๒๕๑๔) หน้า ๑๑๘

ได้รับหนังสือลับของพระยาจักรีแล้วนั้นก็ได้มีการเตรียมการกำหนดให้แม่ทัพนายกองทั้งปวงตีหักเอาพระนครศรีอยุธยาให้ได้พระเจ้าหงสาวดีทรงแต่งทหารเป็น ๔ เหล่า เหล่าที่หนึ่งใส่เสื้อสีดำ ถือดาบดั้ง เหล่าที่สองใส่เสื้อสีเขียว ถือดาบ ๒ มือ เหล่าที่สามใส่เสื้อสีแดง ถือปืนนกสับคาบชุด เหล่าที่สี่ใส่เสื้อสีม่วง ถือหอกทวนดาบสะพายแล่งโดยให้อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของพระมหาอุปราชาและพระมหาธรรมราชาแล้วกำหนดให้ทั้งพระมหาอุปราชาและพระมหาธรรมราชาคุมพลทั้งหมด ๔ เหล่ายกเข้าไปตามถนนที่กองทัพพม่าได้ทำการถมตรงเกาะแก้ว แล้วก็กำหนดให้ทางด้านพระเจ้าอังวะและพระเจ้าตองอูยกกองกำลังของตนเข้าตามถนนที่เหลืออีก ๒ ทางรวมเป็น ๓ ทางพร้อมกัน

จนในที่สุดกองทัพของหงสาวดีก็สามารถเข้าเมืองได้เป็นผลสำเร็จกรุงศรีอยุธยาเสียแก่ทัพหงสาวดี ณ วันอาทิตย์ แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๙ ปีมะเส็งศก จุลศักราช ๙๓๑ (พ.ศ. ๒๑๑๒)[10] ต่อไปจะกล่าวถึงพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาของ ฟาน ฟรีต แต่เนื่องจากพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาของเขานั้นไม่ได้พูดถึงการเสียกรุงครั้งที่ ๑ ละเอียดนักแต่มีหลายเหตุการณ์ที่ ฟาน ฟลีต เขียนไว้นั้นมีความแตกต่างและน่าสนใจจากหนังสือเล่มอื่นๆที่ผู้เขียนได้ศึกษามีความดังนี้

A Short History of King of Siam ของ ฟาน ฟรีต

พระเทียรราชา เสยราชย์อยู่ ๑๖ ปี[11] พระเทียรราชาได้พระราชทานพระธิดาให้อภิเษกกับออกญาพิษณุโลก แต่เนื่องจากทั้งสองคนแตกต่างกันมากจึงมักจะทะเลาะเบาะแว้งไม่ลงรอยกัน ในการทะเลาะครั้งหนึ่งออกญาได้ตีพระเศียรของพระราชธิดาแตก พระราชธิดาจึง

---

[10] พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม)ฉบับพระพนรัตน์และพระราชพงศาวดารสังเขปของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ระบุเวลาไว้ตรงกันว่าเสียกรุง ณ วันเสาร์ เดือน ๙ แรม ๑๑ ค่ำ จุลศักราช ๙๑๘ ปีมะโรงศก (พ.ศ. ๒๐๙๙)

[11] พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐฯกล่าวว่าเสวยราชย์ ๒๐ปี ฉบับพระพนรัตน์และฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม)กล่าวว่าเสวยราชย์ ๒๒ ปีส่วนพระราชพงศาวดารสังเขปของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสกล่าวว่าเสวยราชย์ ๒๗ ปี

ใช้ผ้าซับพระโลหิตไปถวายพระราชบิดาที่กรุงศรีอยุธยาพร้อมทั้งทูลฟ้องว่าถูกพระสวามีทารุณเพียงใด[12] จึงมีรับสั่งให้ยกทัพไปฆ่าออกญาพิษณุโลกๆได้ทิ้งบ้านทิ้งเมืองไปยังพะโค (หงสาวดี) ได้ขอร้องให้พระเจ้าแผ่นดินพะโคยกทัพไปทำสงครามกับสยามแต่ได้รับการปฏิเสธและตรัสว่า “พระเจ้าแผ่นดินสยามไม่ได้มีข้อหมองใจกับเราและเราเองก็ไม่ต้องการที่จะไปทวงสิทธิอะไรจากอาณาจักรสยาม” แต่ด้วยความปรารถนาที่จะแก้แค้นเมื่อพระเจ้าแผ่นดินสยามได้ช้างเผือกมา ๗ เชือก และช้างบางเชือกได้เกิด ณ ชายแดนเมืองพะโค ดังนั้นพระเจ้าแผ่นดินพะโคมีสิทธิ์ที่จะทวงช้างเผือกคืน[13]

หากว่าได้รับการปฏิเสธก็สามารถใช้เป็นข้ออ้างในการทำสงครามได้ พระเจ้าแผ่นดินพะโคเห็นด้วยได้ส่งทูตไปขอช้างแต่ราชสำนักสยามได้ปฏิเสธและขับไล่ทูตออกไปพระเจ้าแผ่นดินพะโคจึงตัดสินพระทัยทำสงครามเมื่อพระเจ้าแผ่นดินสยามทรงทราบถึงกองทัพของพะโคที่ยกมาก็ทรงตกพระทัยเป็นล้นพ้น ทรงพระประสงค์ที่จะสละราชย์สมบัติและออกผนวช แต่พวกขุนนางไม่เห็นด้วยเนื่องจากพระราชโอรสที่จะสืบราชสมบัติต่อนั้นไม่มีความเข้มแข็ง[14] ได้มีการขอความช่วยเหลือไปยังปัตตานีในช่วงเวลานั้นพระเจ้าแผ่นดินสยามก็ทรงพระประชวรเมื่อเห็นสถานการณ์เช่นนี้ทหารปัตตานีจึงฉวยโอกาสก่อการกบฏ การกบฏของพระยาตานีล้มเหลวแต่พระเจ้าแผ่นดินสยามก็สิ้นพระชนม์ในวันรุ่งขึ้น[15] ในระยะช่วงเวลานั้นกองทัพของพะโคได้ยกมาถึงและตั้งอยู่ที่พิษณุโลกเมื่อทราบถึงเหตุการณ์ความวุ่นวายภายในพระนครและการสวรรคตของพระมหาจักรพรรดิพระองค์ทรงสลดพระทัยมากพระองค์ทรงตัดสินพระทัยที่จะยกทัพกลับแต่ขณะที่จะยกทัพกลับนั้นพระองค์เกิดประชวร

---

[12] น่าแปลกที่เรื่องนี้ไปคล้ายกับเรื่องของพระเจ้านันทบุเรงที่ไปทำร้ายพระธิดา ของพระเจ้าอังวะ

[13] ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระพนรัตน์และฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม)ได้บอกที่มาของช้างเผือกทั้ง ๗ ช้างว่า มาจาก ตำบลไทรย้อย ๑ ตำบลป่าเพชรบูรณ์ ๑ ตำบลป่ามหาโพธิแม่เผือกลูกเผือก รวมเป็น ๒ วังช้างป่าทะเลชุบศร ๑ ตำบลป่าน้ำทรง ๑

[14] ในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาของฟาน ฟลีต กล่าวว่าสมเด็จพระมหาจัรพรรดิไม่ได้ออกผนวช

[15] ในพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯ กบฏปัตตานีเกิดในปี พ.ศ. ๒๑๐๖ พระมหาจักรพรรดิสวรรคตในปี พ.ศ. ๒๑๑๑ หรือต้น ปี พ.ศ. ๒๑๑๒

และสวรรคตด้วยพิษไข้[16] หลังจากที่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิสวรรคตสมเด็จพระมหินทราธิราช ได้ครองราชย์ต่อเป็นเวลา ๗ ปี[17]

พระองค์ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่มีพระปรีชาสามารถน้อยที่สุดเท่าที่เคยมีมา พระองค์ไม่มีพระราชกรณียกิจอื่นใดเลย นอกจากเสพสุรานารี ทางด้านออกญาพิษณุโลกนั้นได้เดินทางกลับไปพร้อมกับทัพเมืองพะโคก็ได้ติดตามเหตุการณ์อยู่ตลอดเวลาได้แนะนำให้พระเจ้าแผ่นดินเมืองพะโคทำสงครามกับสยามอีกครั้งพระเจ้าแผ่นดินก็เชื่อตามคำแนะนำเมื่อยกมาล้อมกรุงแล้วนั้นในครั้งแรกต้องถอยทัพหนีน้ำไปอยู่ที่พิษณุโลก จนน้ำลด ทัพพะโคได้ยกมาล้อมเมืองอีกครั้งแต่ก็โดนต่อต้านอย่างหนักจากทัพสยาม จนพระเจ้าพะโคเกิดความไม่พอพระทัยออกญาพิษณุโลกเกรงพระราชอาญาได้หนีไปอยู่ที่เพนียด และได้มีหนังสือไปบอกแม่ยายชื่อว่า พระสุวัฒน์[18] ซึ่งอาศัยอยู่ในราชสำนัก พระสุวัฒน์เป็นสตรีที่มีปัญญาและมีความกล้าหาญ นางมีความสงสารบุตรเขยเป็นอย่างมากจึงแนะนำให้บุตรีคืนดีกับออกญา การติดต่อกับพระสุวัฒน์ทำให้ออกญารู้ถึงความเป็นไปในพระนครทัพพม่าขาดแคลนดินปืนในการทำสงครามพระเจ้าแผ่นดินพะโค

ได้ตัดสินพระทัยที่จะเลิกทัพกลับออกญาพิษณุโลกจึงได้ส่งหนังสือกราบทูลขออภัยโทษและให้ความเชื่อมั่นแม้กระนั้นพระองค์ก็ทรงมีความลังเลอยู่ พระสุวัฒน์ทราบความประสงค์ของพระองค์จึงส่งหีบบรรจุดินปืนไปยังกองทัพพะโคพร้อมทั้งมีหนังสือทูลบอกว่าอย่าพึ่งถอยทัพนางได้ส่งหีบบรรจุดินปืนให้กับกองทัพพะโคได้หลายหีบนางได้สมรู้ร่วมคิด

---

[16] พระเจ้าพะโค (บุเรงนอง) สิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ. ๒๑๒๔ หลังจากเสียกรุงครั้งที่ ๑ เป็นเวลา ๑๒ ปี

[17] พระราชพงศาวดารกรุงเก่าของหลวงประเสริฐฯ บอกว่าครองราชย์เพียง ๑ ปีแต่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระพนรัตน์และฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม)ได้แบ่งการครองราชย์เป็น ๒ ช่วง

[18] ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระพนรัตน์และฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม)ระบุว่าเป็นพระเจ้าอยู่หัวกรมฝ่ายใน

กับออกญาจักรี[19] และชักจูงมาเป็นพวกเดียวกัน ออกญาจักรีกับพรรคพวกเพียงสองสามคนได้ออกไปตีข้าศึกเพื่อให้แน่ใจว่าพวกตนจะถูกจับได้โดยทหารพะโค ด้วยวิธีนี้ออกญาพิษณุโลก ออกญาจักรีและพระเจ้าแผ่นดินพะโคได้ตกลงหาวิธีส่งมอบกรุงศรีอยุธยา

แผนการหรืออุบายที่ฝ่ายพะโควางไว้คือให้พระยาจักรีแสร้งทำเป็นหนีออกมาจากทัพของพะโคโดยการใส่โซ่ตรวนตามแขนและคอเพื่อความสมจริงเมื่อได้เข้าเฝ้าพระยาจักรีทูลสมเด็จพระมหินทราธิราชว่าถูกทหารพะโคจับไปด้วยความไม่สมัครใจ แต่ลอบหนีมาได้ทั้งๆ ที่ยังถูกใส่โซ่ตรวนพระเจ้าแผ่นดินทรงปีติยินดีที่ได้แม่ทัพคืนมา ทรงสอบถามเหตุการณ์ในกองทัพของพะโค ออกญาจักรีทูลว่าทัพพะโคขาดแคลนเสบียงและใกล้จะถอยทัพกลับแล้ว แต่หลังจากนั้นสองสามวันทัพของพะโคได้ยกมาถล่มกรุงศรีอยุธยาทุกทิศทุกทางโดยเฉพาะพระราชวังออกญาจักรีที่รักษาการณ์อยู่ไม่ได้บรรจุดินปืนอย่างเต็มที่ และไม่พยายามยิงถูกเป้าจนทหารพะโคประชิดติดราชสำนัก ออกญาจักรีได้ทำการเปิดประตูรับข้าศึกสมเด็จพระมหินทราธิราชโดนพระสุวัฒน์วางยาพิษจนสวรรคต[20]

วิธีการทำศึกของฝ่ายพม่า

จากหนังสือที่ผู้เขียนได้ทำการศึกษานั้นกล่าวถึงสงครามการเสียกรุงครั้งที่ ๑ โดยละเอียดมีเพียงพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม)และฉบับพระพนรัตน์เท่านั้นที่กล่าวค่อนข้างที่จะละเอียดและมีเนื้อหาที่มีความคล้ายคลึง กันมากโดยวิธีการรบของพม่านั้นพอจะกล่าวได้ดังนี้

ประการแรกคือการให้คนไทยแตกแยกเป็นสองฝ่ายโดยหลังจากสงครามช้างเผือกจบลง ๗ หัวเมืองเหนือที่มีเมืองพิษณุโลกเป็นเมืองใหญ่นั้นตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของพระเจ้าหงสาวดีพม่าจึงทำให้คนไทยแตกแยก คือโดยการสนับสนุนพระมหาธรรมราชาซึ่งคุม ๗ หัว

---

[19] ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระพนรัตน์และฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม)ระบุว่าพระยาจักรีนี้ไปอยู่พะโค(หงสาวดี)ตั้งแต่ครั้งสงครามช้างเผือก

[20] พระราชพงศาวดารกรุงเก่าของหลวงประเสริฐฯ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระพนรัตน์และฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม)ระบุว่าได้เสด็จขึ้นไปพะโคหลังจากเสียกรุง

เมืองทางเหนือ ขึ้นมาหลังจากที่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงสละราชย์สมบัติออกผนวช ราชสมบัติตกอยู่กับสมเด็จพระมหินทราธิราชซึ่งมีศักดิ์เป็นพระอนุชาธิราชของพระวิสุทธิกษัตรีซึ่งเป็นพระมเหสีของพระมหาธรรมราชา

หลังจากที่ทัพหงสาวดียกลงมาถึงพระนครศรีอยุธยาแล้ว ก็ได้ตั้งค่ายล้อมกรุงศรีอยุธยาไว้ทั้ง ๔ ด้านโดยพลที่ยกมาในครั้งนี้นั้นตามพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม)และฉบับพระพนรัตน์ระบุว่ามีจำนวนพลถึง ๑๐๐ หมื่น ซึ่งถือว่าเป็นจำนวนมหาศาลซึ่งถ้ามองตามนี้นั้น หากจะใช้กำลังทั้งหมดทุ่มเข้าตีหักเอาพระนครศรีอยุธยาพร้อมกันทุกด้าน ก็คงจะได้พระนครศรีอยุธยาแต่อาจจะต้องเสียรี้พลเป็นจำนวนมาก ทัพหงสาวดีในตอนแรกจึงเพียงแต่ตั้งค่ายรอบพระนคร โดยพยายามที่จะเก็บตุนเสบียงอาหารไว้ให้พอเป็นเวลา ๑ ปี แล้วจึงเริ่มทำศึกจะเห็นได้ว่าพระเจ้าหงสาวดีนั้นมองว่าศึกกับพระนครศรีอยุธยาครั้งนี้ จะเป็นศึกที่ยืดเยื้อจึงสั่งให้กองทัพทำการเตรียมเสบียงอาหารเก็บเอาไว้ ด้วยกรุงศรีอยุธยานั้นมีสภาพเป็นเกาะมีแม่น้ำล้อมรอบทั้ง ๔ ด้าน มีเพียงทางทิศตะวันออกเท่านั้นที่ค่อนข้างแคบและเข้าง่ายกว่าทางอื่น การตั้งค่ายของพม่านั้นในครั้งแรกตั้งห่างจากริมน้ำประมาณ ๓๐ เส้น และเมื่อค่ายแรกตั้งมั่นแล้วก็ให้รุกเข้ามาตั้งค่ายอีกแนวหนึ่งห่างค่ายเดิมประมาณ ๑๐ เส้น ขุดดินทำสนามเพลาะและถมเชิงเทินเอาไม้มาปักไว้เป็นเสาระเนียดเพื่อป้องกันการระดมยิงปืนของกรุงศรีอยุธยา เมื่อโดนโจมตีอย่างหนักโดยปืนใหญ่นั้นก็ได้มีการเปลี่ยนแผนหันมาสร้างค่ายในเวลากลางคืนแทน เมื่อตั้งค่ายแนวที่สองได้ก็รุกเข้ามาตั้งค่ายแนวที่สามที่คูเมือง ซึ่งการตั้งค่ายแนวที่สามนี้ได้มาตั้งค่ายใกล้ระยะปืนใหญ่ของไทยยิงได้ถนัด ทำให้ทัพหงสาวดีถูกปืนใหญ่ยิงตายเป็นจำนวนมากจึงต้องขุดอุโมงค์เดินทางเข้ามาหลายสาย เพื่อทำการสร้างค่ายแนวที่สามและสร้างในเวลากลางคืน

ต่อมาพระเจ้าหงสาวดีได้มีการสั่งให้พระมหาอุปราชาไปตั้งค่ายอยู่ที่ตำบลวัดเขาดินตรงเกาะแก้ว พระเจ้าอังวะตั้งค่ายที่ตำบลสะพานเกลือ พระเจ้าแปรตั้งค่ายที่ตำบลวัดจันทร์ตรงบางเอียน โดยทั้งสามมีหน้าที่ที่จะต้องถมดินเป็นถนนข้ามฟากให้ได้ ซึ่งในตอนแรกการสร้างถนนนั้นล่าช้าเพราะโดนปืนใหญ่ของพระนครศรีอยุธยาระดมยิงออกมา โดนทหารของ

หงสาวดีล้มตายเป็นจำนวนมากเมื่อพระเจ้าหงสาวดีเสด็จมาทอดพระเนตรเห็นยังไม่มีความคืบหน้า ก็ทรงพิโรธตรัสเหมือนกับคาดโทษพระมหาอุปราชา พระเจ้าอังวะ และพระเจ้าแปรว่าทั้งสามคนให้ทำถนนแค่นี้ก็ยังทำไม่ได้ ที่ไหนจะได้กรุงศรีอยุธยาเล่าถ้าตายลงบ้างสักคนหนึ่งเมื่อใด จึงจะเป็นถนนขึ้นได้ การตรัสเหมือนกับการคาดโทษดังกล่าวทำให้พระมหาอุปราชา พระเจ้าแปร และพระเจ้าอังวะเกรงพระราชอาญาจึงได้เร่งถมถนนทั้งกลางวันกลางคืนแม้จะโดนปืนใหญ่ของพระนครศรีอยุธยายิงตายเป็นจำนวนมาก ก็ยังหนุนเนื่องเข้ามาไม่ได้ขาด ถมถนนอยู่ประมาณ ๓ เดือน จึงถึงกำแพงพระนคร แม้จะถมถนนข้ามคูเมืองไปได้ทัพหงสาวดีก็ยังไม่สามารถตีหักพระนครได้

เมื่อใช้เวลานานแล้วยังตีกรุงศรีอยุธยาไม่ได้และใกล้จะถึงฤดูฝน พระเจ้าหงสาวดีจึงได้ปรึกษากับพระมหาธรรมราชาคิดจะใช้อุบาย ส่งหนังสือเข้าไปโดยมีใจความที่จะให้สมเด็จพระมหินทราธิราชส่งตัวพระยารามซึ่งเป็นแม่ทัพที่สำคัญและเข้มแข็งในการป้องกันพระนครออกมา แล้วจะยอมเป็นพระราชไมตรีด้วยโดยส่งหนังสือไปให้กับพระเจ้าอยู่หัวกรมฝ่ายในตามพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม)และพระพนรัตน์ส่วนพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาของ ฟาน ฟลีต ระบุว่าส่งไปให้กับ พระสุวัฒน์ เมื่ออุบายสำเร็จกรุงศรีอยุธยายอมส่งตัวพระยารามออกมาแล้วก็ยังไม่ยอมเป็นพระราชไมตรีโดยมีข้ออ้างว่าจะยอมเป็นพระราชไมตรีก็ต่อเมื่อสมเด็จพระมหินทราธิราชและท้าวพระยาขุนนางทั้งปวงต้องออกมาถวายบังคมจึงจะยอม ซึ่งพม่าก็คงจะคาดว่าฝ่ายพระนครศรีอยุธยาคงจะไม่ยอมแน่เพราะถ้าทำตามคำเรียกร้อง ฝ่ายกรุงศรีอยุธยาก็เปรียบเสมือนได้กลายเป็นเมืองขึ้นของกรุงหงสาวดีไปแล้ว แม้ว่าจะได้นำตัวพระยารามออกมาแต่การป้องกันพระนครก็ยังมีความเข้มแข็งอยู่ยังไม่สามารถตีหักเข้าไปได้ พระเจ้าหงสาวดีจึงได้วางกลอุบายขึ้นอีกโดยการวางพระยาจักรีซึ่งได้ตัวมาตั้งแต่สงครามช้างเผือกเข้าไปเป็นไส้ศึกในพระนคร ซึ่งอุบายดังกล่าวประสบผลสำเร็จอย่างงดงาม เมื่อไส้ศึกอย่างพระยาจักรีได้นัดแนะให้กองทัพหงสาวดียกเข้าตีพระนครใน วันศุกร์ เดือน ๙ แรม ๑๐ ค่ำ กรุงศรีอยุธยาก็เสียแก่พม่า

แม้ว่าทัพหงสาวดียกมาคราวนี้จะมีจำนวนพลมากมายมหาศาล แต่ก็ไม่ผลีผลามที่จะยกเข้าตีพระนครเพื่อจะรักษารี้พลเอาไว้ มีการเตรียมการเก็บตุนเสบียงอาหารเป็นเวลา ๑ ปี เพื่อป้องกันการขาดแคลนเสบียงหากการรบยืดเยื้อ แม้ว่าจะมีจำนวนพลมหาศาลแต่วิธีการทำศึกของพม่าก็ยังเต็มไปด้วยเล่ห์เพทุบาย เช่นการออกอุบายให้กรุงศรีอยุธยามอบตัวพระยารามหรือการส่งพระยาจักรีเข้าไปเป็นไส้ศึก เรียกว่า ใช้ทั้งสมองและกำลังในการทำศึก นอกจากนี้อาญาทัพของพวกหงสาวดีมีการเด็ดขาด เห็นได้จากการที่พระเจ้าหงสาวดีได้รับสั่งให้พระมหาอุปราชา พระเจ้าอังวะ และพระเจ้าแปรทำการถมถนนเมื่อไม่สำเร็จเป็นที่สมพระทัยก็คาดโทษพระมหาอุปราชา พระเจ้าอังวะ และพระเจ้าแปร ซึ่งล้วนแต่เป็นพระราชโอรสและพระบรมวงศานุวงศ์ของพระองค์ ทำให้พระมหาอุปราชา พระเจ้าอังวะ และพระเจ้าแปร ต้องเร่งสร้างถนนทั้งกลางวันกลางคืน

วิธีการที่กรุงศรีอยุธยาป้องกันพระนคร

การรับศึกของกรุงนครศรีอยุธยาในครั้งนี้ใช้รูปแบบเดียวกับเมื่อครั้งสงครามช้างเผือกนั่นคือ การกวาดต้อนผู้คนและเสบียงอาหารเข้าไปไว้ในพระนครเพื่อรับศึก โดยพระมหาจักรพรรดิมอบหมายให้พระยารามเป็นผู้บัญชาการโดยพยายามที่จะป้องกันทางฝั่งตะวันออกไว้เป็นสำคัญ เพราะด้านตะวันออกคูเมืองค่อนข้างที่จะแคบ เป็นทางที่ข้าศึกจะเข้าง่ายกว่าทางอื่นดังได้กล่าวไว้ในข้างต้น มีการแต่งกองแล่นไว้ทั้ง ๔ ด้านรอบพระนครด้านละ ๕ กอง ส่วนพระยารามเป็นผู้บัญชาการทั่วไปคุมพลตั้งอยู่ที่ท้องสนามหลวง แล้วจัดกองแล่นเตรียมไว้สำหรับเป็นกองหนุน แล้วได้มีการขอกำลังจากกรุงศรีสัตนาคนหุตล้านช้างโดยมีแผนที่จะทำการตีกระหนาบ โดยหวังว่าเมื่อทัพของกรุงศรีสัตนาคนหุตยกมาถึงแล้วก็จะโจมตีทัพหงสาวดีทั้ง ๒ ด้าน กรุงศรีอยุธยาได้มีการจัดพลอาสาทะลวงฟันและปืนใหญ่เพื่อทำลายค่ายของทัพหงสาวดีที่ยกเข้ามาตั้งทั้งสามแนวห่างจากคูเมือง โดยทัพของพระนครศรีอยุธยานั้นไม่พยายามที่จะทำการรบพุ่งเนื่องด้วยทัพของฝ่ายหงสาวดีมีจำนวนมากเพียงแต่ตั้งยันอยู่ในพระนคร โดยหวังว่า เมื่อถึงฤดูฝนน้ำท่วมทัพหงสาวดีจะยกกลับไปเอง ซึ่งหากพิจารณาตามหลักฐานที่ผู้เขียนได้ทำการศึกษาก็จะเห็นว่าวิธีการรบในรูปแบบดังกล่าวดำเนินไปด้วยดีเพราะว่า ทัพ

หงสาวดีก็ยังไม่สามารถตีหักเอาพระนครได้จนใกล้ถึงฤดูฝน สุดท้ายทัพของหงสาวดีต้องใช้อุบายส่งไส้ศึกเข้าไปในพระนครจึงสามารถตีกรุงศรีอยุธยาได้เป็นผลสำเร็จ

บทบาทไส้ศึก จำนวนไส้ศึก

จากการศึกษาจากหนังสือของผู้เขียนปรากฏว่ากล่าวถึงบทบาทของไส้ศึกและจำนวนไส้ศึกที่แตกต่างอันออกไปและบางเล่มก็ไม่ได้กล่าวถึง เล่มที่ไม่ได้กล่าวถึงคือพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯเพียงแต่กล่าวว่าหลังจากที่ สมเด็จพระมหินทราธิราชทรงให้จึงให้เอาพระเจ้าลูกเธอพระศรีเสาวไปประหารการป้องศึกของพระนครก็คลายลงและสุดท้ายก็เสียกรุงให้กับทัพของพระเจ้าหงสาวดี ส่วนพระราชพงศาวดารสังเขปของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสกล่าวถึงแต่เพียงว่า พระเจ้าหงสาวดีกรีธาทัพมาล้อมพระนครเป็นหลายครั้งๆ หลังพระองค์[21] ทิวงคตในขณะศึกหงษาล้อมพระนครลำดับนั้นพระมหินทราธิราชโอรสได้เสวยราชสมบัติสืบไปอีก ๑ ปีในหลังจากนั้นก็เสียพระนครศรีอยุธยาแก่พระเจ้าหงสาวดี

ส่วนพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาของ ฟาน ฟลีต กล่าวถึงเรื่องของบทบาทและจำนวนของไส้ศึกไว้ค่อนข้างมีที่จะละเอียด มีการกล่าวถึงพระสุวัฒน์ซึ่ง ฟาน ฟลีตบรรยายว่าเป็นแม่ยายของพระมหาธรรมราชาและเป็นสนมพระองค์หนึ่งของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิซึ่งพระสุวัฒน์มีบทบาทค่อนข้างมากในการที่ทัพของพะโคยกเข้าตีพระนครศรีอยุธยาได้สำเร็จดังความในจดหมายที่พระสุวัฒน์รู้ถึงพระทัยของพระเจ้าแผ่นดินพะโคที่จะถอนทัพกลับด้วยเพราะการขาดแคลนเสบียงและดินปืนโดยพระนางเป็นผู้ส่งหีบบรรจุดินปืนออกจากพระนครไปให้กับทัพพะโคเป็นจำนวนหลายหีบโดยบอกว่าเป็นหีบศพและความในหนังสือที่พระสุวัฒน์ส่งถึงพระเจ้าแผ่นดินพะโคมีความว่า อย่าพึ่งอย่าทัพให้ตั้งล้อมไว้กรุงศรีอยุธยาและแผ่นดินสยามจะเป็นของพระองค์อยู่แล้วนอกจากนี้พระสุวัฒน์ยังได้ชักชวนออกญาจักรีซึ่งมีตำแหน่งเป็นเจ้ากรมมหาดไทยให้มาเป็นพวกเดียวกับนางได้เป็นผลสำเร็จเมื่อได้ออกญาจักรีมาเป็นไส้ศึกอีกคนหนึ่งแล้วหลังจากได้ออกญาจักรีเป็นไส้ศึก

---

[21] สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ

แล้วนั้นกองทัพของพระเจ้าแผ่นดินพะโคจึงสามารถตีพระนครศรีอยุธยาได้เป็นผลสำเร็จ สุดท้ายพระสุวัฒน์เป็นผู้วางยาสมเด็จพระมหินทราธิราชจนสวรรคตด้วย

ส่วนพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม)และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระพนรัตน์ที่มีเนื้อหาที่คล้ายกันเป็นส่วนใหญ่นั้นกล่าวถึงบทบาทของไส้ศึกและจำนวนของไส้ศึกไว้ต่างกันเล็กน้อย โดยในฉบับของพันจันทนุมาศ(เจิม)ได้ระบุไว้ว่าพระยาธรรมาเป็นไส้ศึกอยู่ในกรุงซึ่งไม่ปรากฏว่ามีการพูดถึงพระยาธรรมาว่าเป็นไส้ศึกอยู่ในเล่มอื่นๆ จากการศึกษาพบว่าพระยาธรรมาเป็นผู้ไม่เห็นด้วยที่จะทำการรบกับกองทัพหงสาวดีต่อหลังจากที่พระเจ้าหงสาวดีจะยอมเป็นพระราชไมตรีหากสมเด็จพระมหินทราธิราชและท้าวพระยาขุนนางต้องออกไปถวายบังคมพระเจ้าหงสาวดี และยังปรากฏว่าพระยาธรรมาเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการที่จะนำตัวพระเจ้าลูกเธอพระศรีเสาวราชไปประหารที่วัดพระราม หลังจากนั้นก็พูดถึงที่พระมหาธรรมราชาทำอุบายสมคบกับพระเจ้าหงสาวดีโดยให้พระยาจักรีที่ได้ตัวมาครั้งสงครามช้างเผือกทำตัวเป็นไส้ศึกแล้วส่งกลับไปอยู่ในกรุงศรีอยุธยา โดยในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม) ได้บรรยายว่าหลังจากที่ส่งพระยาจักรีเข้าไปเป็นไส้ศึกแล้วทำให้การป้องกันพระนครอ่อนแอลง จนเป็นเหตุให้เสียพระนครศรีอยุธยาแก่ทัพหงสาวดีในที่สุด

ส่วนพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระพนรัตน์ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม)ค่อนข้างมากนั้น ไม่ได้พูดถึงเรื่องที่พระยาธรรมาเป็นไส้ศึกแต่อย่างใด แต่ในส่วนของเรื่องที่พระยาจักรีเป็นไส้ศึกอยู่ในพระนครศรีอยุธยานั้น กล่าวไว้ตรงกับพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม) ซึ่งจากการศึกษาหนังสือปรากฏว่าจำนวนไส้ศึกนั้นน่าจะมีแค่พระยาจักรีเพียงคนเดียว แม้ว่าพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาของ ฟาน ฟลีต จะกล่าวถึงพระสุวัฒน์ที่ทำตัวเป็นไส้ศึกนั้นแต่เล่มอื่นๆไม่ได้พูดถึงเลยพบแต่ในฉบับของ ฟาน ฟลีต เท่านั้นส่วนในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม) ที่พูดถึงการเป็นไส้ศึกของพระยาธรรมาก็ไม่ได้ชี้แจงให้ละเอียดและเล่มอื่นๆก็ไม่ได้พูดถึงการเป็นไส้ศึกของพระยาธรรมาเป็นอย่าง

ใด แต่ทุกเล่มที่พูดถึงการเสียกรุงครั้งที่ ๑ โดยละเอียดมีใจความตรงกันในเรื่องที่พระยาจักรีถูกพระมหาธรรมราชาและพระเจ้าหงสาวดีส่งมาเป็นไส้ศึก จนทำให้พระนครศรีอยุธยาอ่อนแอจนต้องเสียพระนครศรีอยุธยาแก่หงสาวดีในเวลาต่อมา

วิธีการกระทำการของไส้ศึก

จากการอ่านและศึกษาจากเอกสารหนังสือที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นได้พูดถึงพระยาจักรีที่เป็นไส้ศึก มีวิธีการกระทำการที่ค่อนข้างคล้ายกันไม่ว่าจะเป็นพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม)และฉบับพระพนรัตน์ ส่วนพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาของ ฟาน ฟลีต นั้นก็กล่าวถึงการเป็นไส้ศึกของพระยาจักรีค่อนข้างที่จะแตกต่างและไม่ค่อยให้รายละเอียดเท่าที่ควร ในส่วนแรกจะพูดถึงวิธีการกระทำการของพระยาจักรีในฐานะการเป็นไส้ศึกในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม)และฉบับพระพนรัตน์ ที่มีเนื้อหาคล้ายกันก่อนซึ่งตามพระราชพงศาวดารทั้งสองฉบับนั้นได้พูดถึงวิธีการทำการของพระยาจักรีว่าหลังจากที่ทำอุบายหนีออกมาจากกองทัพหงสาวดีในขณะที่ยังใส่โซ่ตรวนและเครื่องพันธนาการ และได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระมหินทราธิราชซึ่งสมเด็จพระมหินทราธิราชเองหลังจากที่ทราบเรื่องราวที่พระยาจักรีหนีออกมาจากกองทัพหงสาวดีจนเป็นเหตุให้บรรดาพม่า มอญ ลาว ที่มีหน้าที่ควบคุมพระยาจักรีประมาณ ๓๐ คนนั้นโดนประหารและเสียบประจานทั้งหมด พระองค์ก็เชื่อว่าเป็นความจริงจึงทรงปีติยินดีด้วยก่อนหน้านี้ พระองค์ได้ส่งพระยารามซึ่งเข้มแข็งในการรบป้องกันพระนครออกไปให้กับทัพหงสาวดี เมื่อพระยาจักรีซึ่งเป็นขุนนางเก่าแก่และเป็นตัวตั้งตัวตีในการสนับสนุนให้สมเด็จพระมหาจักรพรรดิทำสงครามช้างเผือก กลับคืนมาพระนครพระองค์จึงให้อาญาสิทธิ์แก่พระยาจักรีในการป้องกันพระนคร ซึ่งเมื่อพระยาจักรีได้สิทธิ์ขาดในการป้องกันพระนครแล้วนั้นก็ทำหน้าที่ป้องกันและดูแลพระนครเป็นอย่างดีเพื่อสร้างความไว้วางใจเป็นเวลา ๑ เดือน หลังจากนั้นก็เริ่มสร้างความปั่นป่วนให้เกิดขึ้นโดยการย้ายพลเรือนมาเป็นทหาร แล้วเอาทหารออกไปเป็นพลเรือนหากทราบว่าแม่ทัพนายกองคนใดมีความสามารถก็จะหาเรื่องเอาผิดนำแม่ทัพนายกองเหล่านั้นมาลงโทษ ทำให้การดูแลพระนครอ่อนแอลงเมื่อพระยาจักรี

มองว่าการดูแลและป้องกันพระนครอ่อนแอลงมากแล้ว จึงได้มีการส่งหนังสือลับออกไปนัดแนะทัพหงสาวดีให้ยกเข้ามาตี

ส่วนในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับ ฟาน ฟลีต นั้นกล่าวว่าพระยาจักรีได้รับการชักชวนจากพระสุวัฒน์ซึ่งเป็นแม่ยายของพระมหาธรรมราชาให้เข้าร่วมเป็นไส้ศึก ซึ่ง ฟาน ฟลีต ได้บรรยายว่าพระยาจักรีนั้น หลังจากที่เข้าร่วมเป็นไส้ศึกแล้วก็ได้รวบรวมพรรคพวกเพียง ๒-๓ คนแล้วออกไปตีข้าศึกโดยหวังว่าจะให้ข้าศึกจับตนไปเป็นเชลยเพื่อที่จะได้ไปเจรจาตกลงนัดแนะวาลอายกับพระมหาธรรมราชาและพระเจ้าพะโค หลังจากอยู่ในกองทัพพระโคหลายวันและตกลงวางแผนที่จะยึดกรุงศรีอยุธยาเรียบร้อยแล้ว พระยาจักรีก็เดินทางกลับพระนครศรีอยุธยาเมื่อมาถึงเมือง พระยาจักรีก็ใส่ตรวนตัวเองและใส่ขื่อคาที่คอเข้าเฝ้าถวายบังคมพระเจ้าแผ่นดิน แล้วทูลว่าถูกทหารพระโคจับไปเป็นเชลยด้วยความไม่สมัครใจแต่ลอบหนีออกมาได้ทั้งๆที่ถูกใส่โซ่ตรวนอยู่ พระเจ้าแผ่นดินทรงปีติที่ได้แม่ทัพกลับคืนมาทรงสอบถามพระยาจักรีถึงเหตุการณ์ภายในกองทัพพระโค พระยาจักรีทูลตอบพระเจ้าแผ่นดินโดยทูลในลักษณะที่ทำให้พระเจ้าแผ่นดินเกิดความประมาท พระยาจักรีทูลว่าทุกสิ่งทุกอย่างเรียบร้อยเพราะพระเจ้าแผ่นดินพระโคขาดเสบียงอาหาร และพระองค์ตัดสินพระทัยที่จะยกทัพกลับบ้านเมือง จากสิ่งที่พระยาจักรีกราบทูลนั้นพระเจ้าแผ่นดินสยามทรงปีติเป็นล้นพ้น แต่หลังจากนั้นเพียง ๒-๓ วัน พระเจ้าแผ่นดินพระโคก็ยกทัพมาถล่มกรุงศรีอยุธยาทุกทิศทุกทาง โดยเฉพาะบริเวณพระราชวังที่พระยาจักรีรักษาการอยู่นั้น ฟาน ฟลีต บรรยายไว้ว่าไม่ได้บรรจุดินปืนอย่างเต็มที่และไม่พยายามยิงให้ถูกเป้าจนทหารพระโคเข้าประชิดพระราชสำนัก พระยาจักรีก็เปิดประตูรับข้าศึก

บรรณานุกรม

คำให้การกรุงเก่าคำให้การขุนหลวงหาวัดและพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์. 2535. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญธรรม160 เสาชิงช้า.

ปรมานุชิตชิโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ. 2523. **พระราชพงศาวดารสังเขป.** กรุงเทพมหานคร**:** โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

พนรัตน์, พระ. 2514. **พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา.

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม). 2512. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์.

ฟาน ฟลีต. 2548. **รวมบันทึกประวัติศาสตร์อยุธยาของ ฟาน ฟลีต (วัน วลิต).** แปลโดย วนาศรี สามนเสน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โชติวงศ์ปริ้นติ้ง.